

FELSEFE DÜNYASI

2010/2 Sayı: 52 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Prof. Dr. İsmail KÖZ
Doç. Dr. Erdal CENGİZ
Yard. Doç. Dr. Fulya BAYRAKTAR

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K. 21 Yenişehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

Fiyatı: 20 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11 YeniMahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

GELECEK KUŞAKLAR SORUNUNA EVRİMCI BİR YAKLAŞIM

Daria SUGORAKOVA*
Ayhan SOL*

Giriş

Gelecek kuşakları neden önemsiyoruz? Bu çalışmanın amacı, bizim gelecek kuşaklarımızı önemsememizin sebebinin, bizim psikogenetik özelliklerimizde yatmakta olduğunu göstermektir. Gelecek kuşakları düşündüğümüzde onlar için bir şeyler yapma ihtiyacı hissederiz. Hepimizde ortak olan bir duygu profili varsa, bu duygu profilimizde bir tür “gelecek kuşakları önemseme” diyebileceğimiz duygu olduğunu varsayabiliriz çünkü hepimiz en azından kendi gelecek soylarını önemseyen varlıklarız. Bu psikogenetik özelliklerin varlığını kabul edince, birçok durumda neden gelecek kuşakları önemsemiyormuş gibi davrandığımızı da açıklayabiliyoruz. İnsanlara “şu tür ödevleriniz var” diye seslenmek yerine derinlerde bir yerlerde olan duygularına seslenmek daha gerçekçi bir politika olacaktır, çünkü insanlar gerçek duygularının farkına vardıklarında durum değişebiliyor.

Gelecek Kuşaklar Paradoksu

Yaygın bir kaniya göre çevreyi koruma zorunluluğumuz, gelecek kuşaklara olan sorumluluklarımızın bir sonucudur. Ancak yaptığımız her şey onların kim olduklarını ve hatta var olup olmamalarını bile değiştirirken, gerçekten gelecek kuşaklara karşı yükümlülüklerimiz var mı? Bu problem, Parfit’in “gelecekteki bireyler paradoksu” olarak bilinir. Çevreyi etkileyen faaliyetlerin bir şekilde çevre koşulları ile birlikte gelecek kişileri de *değiştireceği* kesin olmakla birlikte bu faaliyetlerin, o kişilerin hayatlarına ne gibi bir etki yaratacağı, hatta bu faaliyetler sonucunda gelecek kuşakların her hangi bir hayatı olup olmayacağı bile net *değildir*.

Derek Parfit, riskli enerji uygulaması ve güvenli enerji uygulaması olarak iki çevre politikası örneği vermektedir.¹ Örnekteki riskli uygulama, her ne kadar bugün yaşayanlar için güvenli olsa ve önümüzdeki yüz yıl boyunca yaşayacak olanların da hayat standartlarını yükseltse de, bundan iki yüz yıl sonra yaşayacaklar üzerinde yıkıcı etki yaratacaktır. Güvenli enerji uygulaması ise, bizler

* ODTÜ Felsefe Bölümü

¹ Derek Parfit, “Future Generations: Further Problems”, *Philosophy and Public Affairs* 11(2), 1982, ss. 114-116.

için en iyi çözüm olmasa da, sadece iki yüz yıl sonra yaşayacaklar için değil, daha sonra yaşayacaklar için de en iyi çözüm olacaktır. Eğer riskli enerji uygulamasını seçersek, “iki yüz yıl sonra, binlerce insan ölecek ve yaralanacak. Ancak eğer güvenli uygulamayı seçersek, o insanlar zaten hiç var olmayacak. Onların yerine farklı insanlar var olacak.”² Riskli uygulama, binlerce kişiyi çarpıcı biçimde etkilese de, toplam zenginliği artıracaktır. Buna ek olarak, riskli uygulama ile birlikte artan zenginlik, bugünkü insanlara yaşanmaya değer daha iyi hayatlar sağlarken, güvenli uygulama, bizim hayatımızı olumsuz bir şekilde etkilerken gelecek kuşakların hayat standartlarını çok az artıracaktır.

Deontolojik bakış açısından ne var olmayan ne de “potansiyel” insanlar, kişi olarak sayılmadıkları için gelecek kuşaklar, onlara karşı yükümlülükler doğuracak haklara sahip değiller. Sonuççu bakış açısına göre ise şimdi yaptıklarımız geleceği etkilediği için, “çevreyi etkileyen kararlar dâhil, tüm kararlarımızda gelecek kuşakların çıkarlarını hesaba katması gereken ahlaki yükümlülüğümüz vardır.”³ Gelecek kuşaklara karşı bazı yükümlülüklerimiz olduğunu kabul edersek, bu yükümlülüklerin ne olduğunu nasıl bileceğiz? Bu yükümlülükler doğrultusunda hareket etmenin, gelecek kuşakları daha iyi duruma getireceğinden nasıl emin olacağız? Parfit’in de gösterdiği gibi, bu her zaman doğru olmayabilir. Yaptıklarımız, farkında bile olmadığımız sonuçlar doğurabilir. Bu durumda biz bir tür falcı olmadıkça, ne tür bir yükümlülük bizi doğru seçim yapmayı zorlayabilir? Buna ek olarak yükümlülüklerimizi, haklar kuramı veya kuşaklararası adalet kuramı ile gerekçelendirmeye çalışsak da bu, yükümlülüklerimizin aslında ne olduğunu veya bazı yükümlülüklerin diğerlerinden daha önemli olup olmadığını göstermez. Temel insan haklarını gelecek kuşakları da kapsayacak şekilde genişletmek bile çevre sorunlarını çok zor çözer; insanlar ile çevre için aynı anda neyin doğru olduğunu de düşünmek olanaklı değildir çünkü çevrenin kendisine herhangi bir hak yüklemek de başka türlü problemlere yol açar.

Bu türden tartışmalar, hiç doğmamış olmaksızın kötü koşullarda yaşamının daha iyi olup olmayacağı gibi soruları ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte, çevreye etkinin belirsizliğinin farklı çevre politikaları arasındaki seçimleri zorlaştırdığı ortadadır; bunun nedeni, yanlış yargı durumunda uzak gelecek kuşaklar için ortaya çıkabilecek sonuçların öngörülebilir veya önlenebilir olmamasıdır. Parfit’in yaklaşımı ikilemlere yol açsa da “gelecek kuşaklar soyut

² a.g.e., s. 116.

³ Wilfred Beckerman, Joanna Pasek, *Justice, Posterity and the Environment*, New York: Oxford University Press, 2001, s. 28.

değildir; gerçek bireylerden oluşmaktadırlar"⁴ iddiasını göz ardı etmemize yetmez. Eylemlerimizin sonuçlarını öngörüp öngöremememiz veya önleyip önlemememiz, "birinin doğacağı ve doğacak kadar şanslı kişinin kim olacağı gerçeğine ilgisiz kalacağımız anlamına gelmez."⁵

Gelecek kuşaklar sorununun çözümü için geçmişten bir ipucu: Hume ve Darwin

Gelecek kuşakların, gerçek ihtiyaçları olan gerçek kişiler olduğu olgusunu kabul etmek, sorunun çözümüne yönelik atılacak büyük bir adımdır. İkinci adım ise kendimize, onların *bizim* soyumuzdan geldiklerini hatırlatmaktır. Gelecek kuşaklarla gerçekte akraba olduğumuz olgusu bizleri, gelecek kuşakları yalnızca belirsiz bir gelecekte var olabilecek, tanımlanamayan bireyler olarak görmek yerine, *bizim* gelecek kuşaklarımız olduklarının bilincine varmamıza olanak sağlamaktadır. Aslında gelecek kuşakları düşündüğümüzde onları soyut bir topluluk olarak değil, çok önemsedüğümüz akrabalarımız —çocuklarımız veya doğmamış torunlarımız— olarak düşünürüz.

Hume, "kan bağının, ebeveynlerin çocuklarına olan sevgisinde zihnin oluşturabildiği en güçlü bağı yarattığını ve bu bağın derecesi azaldıkça daha zayıf duygusal yakınlık oluştuğundan"⁶ söz eder. Elbette bu ifadeden insanların kendi gelecek kuşakları dışındaki gelecek kuşakları da önemsemeleri gerektiği sonucu çıkmaz. Belki de cevap, "başkalarının mutluluğu ve çilesinin, bize tamamen yabancı olmadığıdır."⁷ Başka bir deyişle, kişiler arasındaki en yakın bağ kan bağı olmasına rağmen, kan bağı olmayan kişilere—komşularımıza, dostlarımıza, iş arkadaşlarımıza veya hemşerilerimize— karşı da güçlü duygular besleriz.

Soyumuzdan gelenlere karşı beslediğimiz duygular, komşularımıza ve diğer insanlara beslediğimiz duygulardan daha güçlü olsa da Hume'a göre bu duygular, "tüm insanlar arasındaki büyük benzerlikten"⁸ kaynaklanmaktadır ve bu doğal duygular insanlar arasında *duygudaşlığa* yol açmaktadır. Bu duygudaşlık sayesinde "bizimle herhangi bir yolla bağlı olan herkes, başka niteliklerine bakılmaksızın bağın derecesiyle orantılı olarak bizim sevgimizden her zaman

⁴ Anthony D'Amato, "Do We Owe a Duty to Future Generations to Preserve the Global Environment?", *The American Journal of International Law* 84(1), 1990, s. 194.

⁵ a.g.e., s. 194.

⁶ David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Oxford: Clarendon Press, 1978, s. 352.

⁷ David Hume, *Enquiries Concerning Human Understanding and Concerning the Principles of Morals*, Oxford: Clarendon Press, 1975, s. 243.

⁸ David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Oxford: Clarendon Press, 1978, s. 318.

emin olur.”⁹ Akrabalık bağımız olmayanlar ile de benzerliklerimizin farkına varabiliyoruz. Daha sonra, ufkumuz genişledikçe daha fazla insan duygularımızın nesnesi, dolayısıyla ahlakımızın bir parçası haline gelir.

Bir sonraki bölümde daha ayrıntılı irdeleyecek olmamıza rağmen bu doğal duyguların, nesnesini nasıl bulduğunu betimlememiz gerek (yani, neden bazılarına yakınlık duyarken bazılarına duymayız). Her ne kadar Hume’un ahlak felsefesi, kendi geliştirdiği ahlak psikolojisine ve akli duyguların kölesi yapmasına dayansa da Hume, akla önemli bir rol vermektedir. Hume’a göre, “katı ve felsefi anlamda akıl, eylemlerimize ancak iki şekilde etki edebilir: ya bizi bir tutkunun uygun nesnesi olan bir şeyin varlığından haberdar ederek bu tutkuyu harekete geçirir veya neden ve sonuçlar arasında bağlantılar keşfederek tutkularımızı harekete geçirmemiz için bize olanak yaratır.”¹⁰ Her ne kadar tutkular (pek çok memelide olduğu gibi) koku veya dokunma gibi uyarıcılar tarafından harekete geçirilebilirse de akıl, çevremizdekiler hakkındaki farkındalığımızı arttırmaktan sorumludur. Başlangıçta öyle düşünmesek bile, bazı şeylerin bizim için önemli olduğunun farkına varmamızı sağlayabilir.

Duygudaşlık, insanlar arasında tanışıklık, yakınlık veya kan bağı gibi ilişkiler gerektirebilir. Diğerleri ile duygusal bağ oluşturabilmek için insanlar aynı mekânı, zamanı veya genleri paylaşmak zorunda olabilir. Bizimle aynı mekânı ve zamanı paylaşanlar ile duygusal bağ ve ortak anlayış oluşturmamızın zorluğu, bilgi ve ilişki eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Gelecek kuşaklar ile aynı mekânı paylaşsak da, bu “mekânın” koşulları sürekli değişmekte; *onlar* ve onların olası koşulları da her saniye dramatik değişim geçiriyor olabilir.

Bu türden belirsizlikleri aşabilmek için belki de geleceğin tüm o belirsizliği içinde yüzde yüz emin olduğumuz bir şey bulmaya çalışmalıyız. Hume’cu doğal benzerlik bize, ileride var olacaklarla sırf tıpkı bizim gibi insan olacakları için duygudaşlık kurmanın olanaklı olduğunu söylemektedir. Duygular ve düşünme mekanizmalarındaki bu türden doğal benzerlik sayesinde insanlar, başkalarıyla (örneğin kendi soylarından gelenlerle) duygudaşlık kurabilir ve kendileri dışındakiler için ya da sonuçlarını hemen gözlemleyemeyecekleri durumlar hakkında kararlar alabilir veya eylemlerde bulunabilirler. Gelecek kuşakların varlığından veya onlara karşı sorumluluklarımızdan tam olarak emin olamasak da, soyumuzdan gelenler (yani “gelecek kuşaklar”) söz konusu olunca, duygusal bağ *kurabilmekteyiz*.

Diğer yandan *İnsanın Türeyişi*’nde Charles Darwin şunları söyler:

⁹ a.g.e., s. 352.

¹⁰ J. Baird Callicott, *Beyond Land Ethic*, Albany: State University of New York Press, 1999, s. 114.

Şu anda bazı özel içgüdüleri olan insanların, atalarının sahip olduğu içgüdülerin pek çoğunu kaybetmiş olmaları, çok eski zamanlarda hemcinsler için hissedilen içgüdüsel sevgi ve duygudaşlığı bir dereceye kadar korumuş olmadıkları anlamına gelmez. Hepimiz bu tür duygudaşlık hislerine sahip olduğumuz bilincindeyiz ama bilincimiz bize bunların çok uzun zaman önce türemiş ilk hayvanlarda olduğu gibi içgüdüsel mi yoksa her birimizin gelişiminin ilk yıllarında mı edinilmiş olduklarını söylemez.¹¹

Darwin, bu türden sosyal içgüdülerimizi atalarımızdan edindiğimizi ileri sürmüştür.¹² Bu paragrafı, duygudaşlığımızın gelecek kuşakları da kapsayacak şekilde genişletilebileceği şeklinde yorumlayabilir miyiz? Başka bir deyişle, gelecek kuşakları önemsememizin nedeninin biyolojik olduğu ya da en azından biyolojik bir boyutu olduğunu, söyleyebilir miyiz? Hamilton “bir türün davranışının, tıpkı morfolojisi gibi evrimin bir sonucu olduğunun genel kabul gördüğünü”¹³ belirtmektedir. Belki de *Homo sapiens*’e evrimleşirken, aynı şekilde gelecek kuşaklarımıza önem vermemizi sağlayan bir mekanizma da geliştirmiş olabiliriz.

Evrim kuramının sloganı, “en uyumlu olanın hayatta kalması”dır. Dolayısıyla doğal seçilimin, işbirliğini değil, rekabeti teşvik eden içgüdüleri tercih etmiş olması beklenir. Ama belki de kendi soyundan gelenin hayatta kalma olasılığını arttıran doğal seçim, bireylerde özveri, özgecilik ve işbirliği gibi özellikleri de desteklemiş olabilir. İnsan bebekleri ve çocuklarının incinebilirliği, insandaki türeme içgüdülerinin, soyundan gelenler için adeta kahramança bir bakım sağlayabilecek derecede kuvvetli olduğunu göstermektedir. Soyundan gelenleri korumak için güçlü içgüdülere sahip olmayan her hangi bir grup, sürü veya toplum, yok olmaya mahkûmdur. “Çocuklarına özgeci davranmayan ebeveynlerin hayatta kalıp üreyecek çocuk sayısı, çocuklarına özgeci davranan ebeveynlerden daha düşüktür. Sonuç olarak özgeci özelliğe sahip olanların sayısı zamanla artarken, olmayanların sayısı zamanla azalır.”¹⁴ Bir annenin yavrularını korumaya hazır olmasının, öğrenilmiş bir davranış değil, doğal bir eğilim olduğunu kimse reddedemez.

¹¹ Charles Darwin, *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*, London : Penguin, 2004, s. 132.

¹² a.g.e., s. 133.

¹³ W.D. Hamilton, “The Evolution of Altruistic Behavior”, *The American Naturalist* 94(896), 1963, s. 354.

¹⁴ P. Thompson, “Evolutionary Ethics: Its Origins and Contemporary Face”, *Zygon*, 34(3), 1999, ss. 476-477.

Ebeveynler, ebeveynlik yatırımı buna değdiği sürece soylarından gelenlere bakarlar. Bu "çocuklarını koruma" eğilimi, büyük bir olasılıkla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Herhangi bir "aykırılık", böyle bir kuşağın soyundan gelenler hayatta kalamayacağı için derhal ortadan kaldırılır ve böylece bu "hatalı" özellik elenir. İnsanlar, yavrularına özgeci koruma ve işbirliğine dayalı bakım sağlayan güçlü içgüdüleri kalıtım yolu ile atalarından almış ve geliştirmiş olmalıdır. Atalarımızın iki ayak üzerinde durma, alet kullanma ve düşünsel özellikleri geliştikçe, işbirlikçi davranışların genişliği, çeşitliliği ve gücü de artmış olmalıdır.

Gen bakış açısıyla yaklaştığımızda, gelecek kuşaklarımızı önemsememizi sağlayan şey bencil genlerimiz olsa da ve son tahlilde yapılanlar kontrolde olan genlere hizmet etse de, bu bakış açısı taşıyıcıların (yani bizlerin), özgeci yatkinlikler geliştirdiği gerçeğini ortadan kaldırmaz. Bir başka deyişle, bencil gen kuramı, taşıyıcılar arasındaki işbirliğinin varlığını ve ahlaksal davranışın önemini ortadan kaldırmaz.

Duygudan Davranışa, Eğilimden Önemsemeye: Gelecek kuşaklar sorununa evrimci bir yaklaşım

Daha önce söz ettiğimiz gibi, gelecek kuşakları düşündüğümüzde, onlar için bir şeyler yapmayı çok isteriz çünkü gelecek kuşaklar aslında bizim çocuklarımız ve torunlarımızdır. Ancak onları bu kadar önemsiyorsak, onlar söz konusu olunca neden daha etkin değiliz? Ne yazık ki, "duygu davranışa neden olur ancak davranışı bir şekilde belirlemez."¹⁵ Bir başka deyişle, muhtaç insanlara acıyabiliriz, ancak araya giren başka duygular yüzünden onlar için bir şey yapma zahmetine girmeyebiliriz. Farklı durumlara tepkilerimiz doğrudan duygularımıza bağlıdır ve o an ne istediğimizle doğrudan ilintilidir. Bu tepkilerin nesnel olabilmesi için kararların, koşullardan, inançlardan ve hatta duygulardan bağımsız bir şekilde yapılması gerekir. Ancak bu, neredeyse olanaksızdır. Günlük hayatlarımızda bile nadiren nesnel kararlar verebilirken gerçekten geleceği etkileyebilecek kararlar verirken duygularımızla hareket ettiğimiz ne kadar doğrudur? Zaten geleceği şu veya bu şekilde etkiliyoruz. Soyumuz söz konusu olduğu için, kendimizi duygularımızdan arındırarak bir çeşit ilgisiz seyirciler haline gelmemiz olanaklı değildir çünkü onları önemsememizi sağlayan psikogenetik eğilimlere sahibiz ve bu eğilimlerimiz gerçekten de eylemlerimize neden olmaktadır.

¹⁵ Robert J. McShea, Daniel W. McShea, "Biology and Value Theory" *Biology and the Foundation of Ethics*, editörler: J. Maienschein, M. Ruse, ss.307-327, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1999, s. 311.

“Gelecek kuşaklara karşı olan sorumluluklarımız nedir?”, “Onlar için ne yapmalıyız?”, “Kendimizi ve şimdiki kuşağı mı, yoksa gelecek kuşakları ve onların ihtiyaçlarını mı hesaba katmalıyız?” gibi sorular hala meşru ve geçerlidir, ama bu sorular akıldan kaynaklanmaktadır. Bizce, bu soruları sorup durmaktan ziyade kendimize, “Onlar için bir şeyler yapmaya ne kadar hazırız?” diye sormalıyız. Gelecek kuşaklarla ilgili her kararımızı vermемizi sağlayan ahlak anlayışımız, aklın nesnesi olamaz. Hume bunu, aşağıdaki örnekte şu şekilde göstermektedir:

Örneğin istençli cinayet gibi kötü olarak nitelendirilebilecek herhangi bir eylemi ele alın. Tüm ışıklar altında inceleyin ve bakın, *kötülük* denen şeyin olgusunu ya da gerçek varlığını bulabiliyor musunuz. Nasıl ele alırsanız alın, yalnızca belirli tutkular, dürtüler, duygulanımlar ve düşünceler bulursunuz. Ta ki kendi içinize dönüp, bu eyleme karşı içinizde yükselen o onaylamama duygusunu bulana kadar başka bir şey asla bulamazsınız. İşte aradığınız olgu budur; ancak o, duyguların nesnesidir, aklın değil.¹⁶

Başka bir deyişle, nasıl gözlerimiz renkleri görmemizi sağlıyorsa, değerlerimizi ortaya çıkaran da duygularımızdır. “[D]uygular, başka hiç bir şeyden etkilenmeden mutlak biçimde yönetir. En sonunda yapmak istediklerimizden başka bir şey yapmamız olanaksızdır.”¹⁷ Robert McShea ve Daniel McShea, verdiğimiz tüm kararların duygulardan kaynaklandığını söylerken Hume’u izlemektedirler. Aşağıdaki satırlar, onların Hume’un düşüncesini nasıl yorumladıklarını ve benimsediklerini göstermektedir:

Ancak ne herhangi bir sonucu tercih etmek ne de bundan kaynaklanan kararın kendisi, rasyonel (ya da irrasyonel) olabilir, çünkü rasyonalite bir kuvvet uygulayamaz, yönlendirici gücü yoktur ve bu yüzden de bir kararı, bir davranışı yönlendirebileceğinden daha çok yönlendiremez. Bunu ancak duygular yapabilir.¹⁸

Bu paragrafta Hume etkisi, çok açık bir şekilde görülmektedir:

Akıl tek başına herhangi bir eylemi üretemeyeceğinden, ya da bir istenç ortaya çıkaramayacağından, aynı yeti bir istenci engellemekten de acizdir ya da herhangi bir tutku ve duyguya bağlı bir tercihe de karşı çıkamaz. ... Aklın tut-

¹⁶ David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Oxford: Clarendon Press, 1978, ss. 468-469.

¹⁷ Robert J. McShea, Daniel W. McShea, “Biology and Value Theory” *Biology and the Foundation of Ethics*, editörler: J. Maienschein, M. Ruse, ss.307-327, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1999, s. 314.

¹⁸ a.g.e., s. 319.

kularımıza zıt yönde bir etkisinin olması olanaksızdır ve eğer bu etki tek başına faaliyet gösteriyor olsaydı bir istenç yaratabilirdi.¹⁹

Duygularımız, durumlara bağlı olarak değişkenlik gösterir ve çeşitli davranış örüntülerine neden olur. Ancak, daha önce de söz ettiğimiz gibi duygularımız davranışlarımızı belirlemez. Elbette gelecek kuşaklara yönelik çevresel davranışımız kolaylıkla öngörülemez ve belirli bir uyaran ve programlanmış bir tepki tarafından oluşturulduğunu söylememiz için fazla karmaşıktır. Ancak Hume'a göre,

Gerçek tutkular olsalar da bazı dingin arzular ve eğilimler zihinde çok az duygu oluşmasına neden olur ve duygu ya da his olarak değil, daha çok ortaya çıkardıkları sonuç ile tanınır. ... [Bunlar] iyilikseverlik ve içerleme, hayat sevgisi ve çocuklar için hissedilen şefkat gibi doğamızda yerleşmiş belirli içgüdüler.²⁰

Başka bir deyişle, bu tür dingin tutkularımız, kendimizi koruma içgüdümüz, soyumuzdan gelenleri koruma duygumuz veya başka insanlara olan duygudaşlığımız olabilir. Robert McShea ve Daniel McShea, Hume'un bu argümanını, tüm insanlarda ortak bir duygu profili olduğu şeklinde yorumluyorlar. Başka bir deyişle, onların "duygu profili" kavramı, Hume'un "tutkuların dingin hali"ne karşılık gelir. Karşılaştığımız durumlara bağlı olarak davranışlarımız çeşitlilik gösterirken, bu davranışların altında yatan duygular çok daha durağan, ya da Hume'un deyimi ile çok daha "dingin"dir.

Aslında, binlerce yıl sonra bile genlerimizle birlikte bazı duygularımızın da değişmediğini iddia edebiliriz. Hatta ortak duygu profilimizin, bir çeşit "gelecek kuşakları önemseme" duygusunu içerebileceğini söylemek de akla yatkındır, çünkü soyumuzdan gelenleri gerçekten de önemsiyor gibi görünüyoruz. Eğer soyumuzdan gelenleri önemsememiz zaten psikogenetik bir eğilimse, böyle bir duygunun varlığını kanıtlamak zorunda mıyız? Dünya, kürtaj yapmak veya su kirliliği yaratmak gibi çelişkili davranışsal örneklerle doludur. Buradaki sorun, duygulardan kaynaklanan insan davranışının inanılmaz derecede değişkenlik göstermesidir.

Robert McShea ve Daniel McShea, insanların neden bazen psikogenetik eğilimlerine aykırı davrandıklarını açıklayabileceğine inandığımız bir model önermektedir:

Uyaranlar, bir yaşam problemine anlatılar, imgeler veya başka yollarla yorum veya kavrayış getirmek için beynin bilişsel yapısı tarafından analiz edilir. Duyguları uyandıran işte bu anlamadır. Herhangi bir durumda, birden fazla

¹⁹ David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Oxford: Clarendon Press, 1978, s. 415.

²⁰ a.g.e., s. 417.

duygu ortaya çıkabilir, fakat sonunda bir tek duygu veya birkaç duygunun bileşimi üstün gelir ve bir davranışa neden olur.²¹

Ortak bir gelecek-kuşakları-önemseme duygumuz olmasına rağmen, bir takım başka duygular (örneğin, kendini koruma duygusu veya açgözlülük) üstün gelebilir ve farklı bir davranışa neden olabilir. Bu modeli kullanarak, zaman içinde sergilediğimiz birçok farklı davranışımızı açıklayabiliriz.

Geri dönüşümü ele alalım. Örneğin Rusya'da yaşayanların çoğu, geri dönüşüm kavramına yabancı değildir, ancak onu desteklemek için pek az şey yapar ve çöplerini sınıflandırma ve ayırma işlemleri için zahmete girmezler. Bunun yaygın nedeni, geri dönüşüm için gereken altyapının henüz oluşturulmamış olması ve örneğin Japonya'daki gibi çalışan bir sistemin var olmamasıdır. Ancak yine de, çalışan bir sistem olsa bile insanların geri dönüşüm yapıp yapmayacağı kesin değildir. Bazı insanlar geri dönüşümü zaman kaybı olarak görürken hükümetler bunu para kaybı olarak görebilir, çünkü geri dönüşüm aslında hiç de ucuz bir işlem değildir. Yani, geri dönüşüm politikası ile ilgili herhangi bir davranış, onun hakkında ne hissettiğimizle ilgilidir ve bu duygular bazen hiç de geri dönüşümün lehine olmayabilir.

Diğer yandan Beckerman ve Pasek, dünyaya baktığımızda, çevre sorunlarının ve çevreye verdiğimiz zararın gelecek kuşakları etkileyebileceği fikrinin daha çok gelişmiş ülkelerde ortaya çıktığını iddia etmektedirler. Yazarlara göre bunun sebebi,

Fakir ülkelerdeki temiz içme suyu bulma veya sağlık hizmetlerindeki eksiklikler gibi çevresel sorunları, insanları orada ve o sırada etkileyen sorunlar iken, zengin ülkelerde insanların en çok kaygılandığı çevresel sorunlar refah ve ekonomik gelişmeden kaynaklanan ve daha çok gelecek kuşaklara zarar verebilecek sorunlardır.²²

Ruanda ya da Uganda gibi ülkelerde yaşayan insanlar, savaş, açlık ve yoksulluk gibi sorunlarla uğraşmak zorundadır ve bırakın gelecek kuşakları düşünmeyi, kendilerine bile bakmakta zorlandıklarını söylemek yanlış olmaz. Onlar gelecek kuşaklarını önemsemiyor mu? Bazılarımız, önemsemediklerini iddia edebilir, çünkü ne de olsa haberlere baktığımızda Ruandalılar kendi aralarında çeşitli nedenlerle savaşmaları dışında bir şeyle ilgilenmiyormuş gibi görünmektedir. Ancak bu, onların gelecek kuşakları önemseme duygusundan yok-

²¹ Robert J. McShea, Daniel W. McShea, "Biology and Value Theory" *Biology and the Foundation of Ethics*, editörler: J. Maienschein, M. Ruse, ss. 307-327, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1999, s. 323.

²² Wilfred Beckerman, Joanna Pasek, *Justice, Posterity and the Environment*, New York: Oxford University Press, 2001, s. 1.

sun olduklarını göstermez; yalnızca onların duygu profiline hayatta kalmaya yönelmiş olduğunu gösterir. Gelecek kuşakları önemseme duygusu, toplumumuzun geleceği hakkında salon toplantılarında yapılan konuşmalarla karıştırılmamalıdır. Bu duygu, her insanın içinde, farklı şekilde de olsa vardır —genel olarak insanlar, yaşayabilmek ve genlerini bir sonraki kuşağa aktarabilmek için hayatta kalmaya çalışır. İnsanlar doğacak çocukları için daha iyi bir gelecek sağlamaya çalışırken; bazen sadece yağmurun yağmasını, bazen de Avrupa'dan gelecek insani yardımı beklerler. Diğer taraftan ise zengin ülkelerin çevre konferanslarını düzenlemek, alternatif enerji projeleri geliştirmek veya fakir ülkelerdeki savaşları desteklemek ve devam ettirmek üzere silah sağlamak için zamanları ve kaynakları vardır.

Robert McShea ve Daniel McShea'nin belirttiği gibi duygular, "belli bir eyleme yol açmadan genel hedefleri ortaya koyarak davranışa neden olur."²³ Bir başka deyişle bir kimse, duyguları doğrultusunda çeşitli kararlar alma kapasitesine sahiptir. O kişinin hayatı boyunca bu kararların daha fazla netleştiği de açıktır:

Kişi, zamanla, birbiriyle çatışabilecek o duyguların göreceli kuvvetinin farkına vararak farklı koşullarda farklı davranışların olası sonuçları hakkında (kişisel ve izlenimsel deneyim sayesinde) daha fazla şey öğrenir. Bu, bir kimsenin tam bir kesinliğe ulaşacağı anlamına gelmez... çünkü daima öğrenilecek daha çok şey olur ve her zaman gri bölgeler vardır.²⁴

Bir düşünce deneyi olarak hamilelik testi yaptırma örneğini ele alalım. Gelecek kuşaklarınızı önemseme duygunuz göz önünde bulundurulduğunda, bebeğe zararlı olabileceğini düşündüğümüz, sigara ve alkol gibi bir takım maddelerden ve gereksiz stresten uzak durmayı seçebilirsiniz. Aslında bu şekilde, ebeveyn olma farkındalığı ile davranışlarınızı değiştirirsiniz, başka bir deyişle, soyunuzdan gelecek olanları önemseme duygusu ile davranışlarınızı değiştirirsiniz. Hamile olduğunuzun farkına vardığımız ana kadar bu duygu vardır, ancak uyku halindedir. Ancak, hepimizin bildiği gibi, bazı anne adayları böylesi tehlikeli eylemleri sürdürmekten vazgeçmezler. Hamileliği sırasında ve sonrasında sigara, alkol gibi zararlı madde veya uyuşturucu maddeler kullanmaya devam eden bir anneyi düşünmek bugünlerde hiç de zor değil.

Neyse ki, psikogenetik öneğilim kavramı, bu tür davranışları açıklamamıza olanak tanır. Uyuşturucu bağımlısının gelecek kuşaklarını önemseme duy-

²³ Robert J. McShea, Daniel W. McShea, "Biology and Value Theory" *Biology and the Foundation of Ethics*, editörler: J. Maienschein, M. Ruse, ss.307-327, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1999, ss. 324-325.

²⁴ a.g.e., s. 314.

gusu, hamile olduğunda ortaya çıkmış olabilir ancak, uyuşturucu alırken yaşadığı haz ya da ceninin çoktan uyuşturucuya maruz kalmış olduğunun farkındalığı gibi duygular, bu duyguyu bastırmış olabilir ve anne adayı bu yüzden uyuşturucu kullanmaya devam edebilir. Diğer taraftan bu anne, gelecek kuşaklarını önemseme duygusu yüzünden kürtaj yapmayı da tercih edebilir—örneğin, uyuşturucu kullanmış olmasının çocuğunun hayatını mahvedeceğinin farkına varmış ve uyuşturucuyu bırakmadan çocuk yapmamayı seçmiş olabilir.

Robert McShea ve Daniel McShea şöyle devam ediyor: “Eğer bir şeyi çok isteksiz bir şekilde yapıyorsak bunun nedeni duygularımızın çatışması ve galip gelen duygunun ancak çok az farkla kazanmış olmasıdır.”²⁵ Bu yaklaşımı gelecek kuşaklar sorunumuza uygularsak diyebiliriz ki, bazen onları umursamıyormuş gibi görünsek de bu, onları umursamadığımız için değildir. Çernobil gibi doğrudan gözlemleyebildiğimiz ve sonuçlarından korktuğumuz çevresel felaketler, gelecek kuşakları önemseme duygularımızı uyandırmış olabilir—bu tür felaketler, “uyaran” olarak nitelendirilebilirken onları engellemek için yapmaya niyetlendiğimiz şeyler de “tepki” olarak nitelendirilebilir.

Durumların yorumlanması ve duygu profiline sunuluşundaki farklılıklar, kişiler arasında büyük çeşitlilik gösterdiğinden davranışlardaki farklılıklara da yol açar. En azından insanlardaki değerlendirme şemaları ya da düşünme biçimleri gruplar arasında, davranıştaki kültürel farklılıkları açıklamaya yarayan sistematik bir çeşitlilik gösterir. Ancak tüm bu davranış çeşitlilikleri, bir tür için evrensel olan duygu profili ile uyumludur.²⁶

Belki de her birimiz verilen bir durumu farklı biçimlerde değerlendiriyoruz. Ancak eğer yukarda sözünü ettiğimiz ortak duygu profilimiz varsa, edinilen deneyimin çokluğu ve çeşitliliği ve değişik eylemlerin daha derinlemesine irdelenmesi ile gelecek kuşakları önemseme duygumuz sonunda diğer duygulara galip gelecek ve biz de doğamıza uygun şekilde davranmayı başarabileceğiz.

Son Söz

Gelecek kuşaklarımızı önemsememizin yalnızca kalıtsal değil, duygusal temellerini de ortaya çıkarmaya çalışırken, Hume’un ahlak felsefesini evrimci bir bakış açısıyla değerlendiren Robert McShea ve Daniel McShea’nin makalesini kullanmayı seçtik. Bunu yapmamızın başlıca üç nedeni vardır. İlk olarak, yazarlar, David Hume’un felsefesini uyarlayıp, onun “dingin tutkular” kavramına dayanan “duygu profili” gibi ilginç bir fikir geliştirmiştir: fiziksel

²⁵ a.g.e., s. 314.

²⁶ a.g.e., s. 325.

benzerliği incelerken (örn. iki-ayaklılık gibi insan vücudu yapısı) Robert McShea ve Daniel McShea, yalnızca tüm insanlarda ortak olmayıp, aynı zamanda davranış çeşitliliğine sebep olan insani duyguların profilini sunmaktadırlar. İkinci olarak, onların bu ortak duygu profili fikri bizim farklı şartlar altında farklı davranışlara sebep olabilecek farklı duygulara sahip olabileceğimizi akla getirir. Bu farklı duygulara sahip olma olanağını göz önünde bulundurarak onların yaklaşımını zaten var olduğunu oluşturduğumuz gelecek kuşaklara karşı psikogenetik eğilimimize uygulayıp, tüm insanların sahip olduğu gelecek kuşaklara karşı bir çeşit "önemseme duygusu"nun olabileceğini var sayıyoruz. Bundan yola çıkarak, bu olası "gelecek kuşakları önemseme duygusu"nun toplumumuzdan gelenleri korumaya yönelik biyogenetik eğilimimizle bir araya geldiğinde, tüm insanlarda ortak olan bir çeşit psikogenetik öneğilim olduğunu ileri sürüyoruz Bizce böylesi yaklaşım çeşitli davranışlarımızı açıklamakla kalmayıp, neden bazen bu psikogenetik öneğilimle çelişkili davranışlar sergileyebildiğimizi de açıklamayı mümkün kılmaktadır. Böylesi çelişkili davranışların örneklerini verip, gelecek kuşaklar sorununun yeni, evrimsel boyutunu ortaya koymayı amaçlamaktayız. Bu boyutun ayrıca, adına "gelecek kuşakları sorununun evrimsel çözümünü diyebileceğimiz yeni bir perspektif kazandıracağını inanıyoruz.

Elbette "Onlar için neler yapmalıyız?" veya "Onların ihtiyaçları nedir?" gibi sorular hala geçerli ve mantıklı sorulardır, ancak bunun yerine kendimize, onlar için neler yapmaya hazır olduğumuzu, nelerden vazgeçmeye istekli olduğumuzu sormalıyız. Bu yeni bakış açısıyla, çevreye konusundan verdiğimiz kararlarımıza sokmaya çalıştığımız genel ahlakımızın konuyla hiçbir ilgisi kalmamaktadır, çünkü çevre felsefesi, bir takım ahlaki ikilemlerle uğraşan bir çeşit soyut bilim değildir; aksine, gerçek çevre sorunlarını çözmeyi amaçlayan uygulamalı bir felsefedir. Kendimize çeşitli sorumluluklar dayatmak yerine, duygu profillerimizi sağlamlaştırıp "dingin tutkuları" uyandırmak ve psikogenetik öneğilimimiz açısından bizde "doğru duygular" uyandıracak çözümler geliştirmek, daha gerçekçi bir politika olmaz mı?

GELECEK KUŞAKLAR SORUNUNA EVRİMCİ BİR YAKLAŞIM

ÖZET

Gelecek kuşakları neden önemsiyoruz? Bu çalışma, gelecek kuşaklarımızı önemseme nedeninin psikogenetik doğamızda yattığını iddia ediyor. Gelecek kuşakları düşündüğümüzde, onlar için bir şey yapma ihtiyacı hissederiz. Hepi-

mizde ortak bir duygu profili varsa bu ortak duygu profilinin “gelecek kuşakları önemseme”yi de içerdiğini kabul etmek uygun olacaktır çünkü hepimiz en azından kendi gelecek kuşaklarımızı önemsiyoruz. Bu psikogenetik eğilim aynı zamanda neden bazen gelecek kuşakları önemsemiyormuş gibi davrandığımızı da açıklamamıza olanak sağlamaktadır. İnsanlara yükümlülüklerinin ne olduğunu söylemek yerine derinlerdeki duygularına ulaşmanın daha gerçekçi olacağına inanıyoruz. İnsanlar gerçek duygularının farkına vardığında durum değişecektir.

Anahtar kelimeler: Gelecek Kuşaklar, Hume, Darwin, gen, psikogenetik

ABSTRACT

Why do we care for future generations? This work argues that the reason we care for future generations lies in our psychogenetic nature. When we think of future generations, we feel that we have to do something for them. If we all have a common feeling profile, it is plausible to assume that this common feeling profile includes “caring for future generations”, because all of us do care for at least our own future generations. This psychogenetic disposition enables us to explain why sometimes we act as if we do not care for future generations as well. We believe that instead of telling people what their obligations are, it would be more realistic to reach their feelings deep inside: once people are aware of their true feelings, the situation can change.

Keywords: Future Generations, Hume, Darwin, gene, psychogenetic

KAYNAKÇA

Wilfred Beckerman, Joanna Pasek, *Justice, Posterity and the Environment*, New York: Oxford University Press, 2001.

J. Baird Callicott, *Beyond Land Ethic*, Albany: State University of New York Press, 1999.

Charles Darwin, C. *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*, Londra: Penguin, 2004.

Anthony D'Amato, "Do We Owe a Duty to Future Generations to Preserve the Global Environment?" *The American Journal of International Law* 84(1), 1990, ss. 190-198.

W.D. Hamilton, "The Evolution of Altruistic Behavior", *The American Naturalist* 94(896), 1963, ss. 354-356.

David Hume, *Enquiries Concerning Human Understanding and Concerning the Principles of Morals*, Oxford: Clarendon Press, 1975.

David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Oxford: Clarendon Press, 1978.

Robert J. McShea, Daniel W. McShea, "Biology and Value Theory" *Biology and the Foundation of Ethics*, editörler: J. Maienschein, M. Ruse, ss. 307-327, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1999.

Derek Parfit, "Future Generations: Further Problems" *Philosophy and Public Affairs* 11(2), 1982, ss. 113-172.

P. Thompson, "Evolutionary Ethics: Its Origins and Contemporary Face". *Zygon*, 34(3), 1999, ss. 473-484.